

54. Głębocki H. Kresy Imperium. Szkice i materiały do dziejów polityki Rosji wobec jej peryferii (XVIII – XXI). – Kraków, 2006.
55. Nowak A. Miedzy carem a rewolucja. Studium politycznej wyobraźni i postaw Wielkiej Emigracji wobec Rosji 1831-1849. – Warszawa, 1994.
56. Nowak A. Jak rozbić rosyjskie imperium? Idee polskiej polityki wschodniej (1773 – 1921). – Warszawa, 1995.
57. Nowak A. Polacy, Rosjanie i biesy. Studia i szkice historyczne z XIX i XX wieku. – Kraków, 1998.
58. Nowak A. Od imperium do imperium: spojrzenia na historię Europy wschodniej. – Kraków-Warszawa, 2004.
59. Rosja i Europa Wschodnia: „imperiologia” stosowana / pod red. A. Nowaka. – Kraków, 2006.

Summary

This article contains attempt to study and analyze in which way contemporary polish historians describing Russian Empire; what was the Russia of tsars for the polish researchers since 1989. Problem of studying of Russian Empire phenomenon that include different contexts such as political, national, cultural, economical, civilization causes necessity of interdisciplinary methods to solve. Polish scientists gives a special attention on studying in polish-russian relations in XIX-XX centuries, they give less consideration devote to the previous period. They put in the forefront the Polish question in Russian Empire: polish resistance, trying empirical center to negotiate those problems, state machinery, the methods of uniting polish territory into the one empirical structure and also appearance of collaboration.

A. A. Хеленюк

ГРУШЕВСЬКОЗНАВСТВО В ТВОРЧОСТІ Л. ВИНАРА

Одна з особливостей сучасного розвитку української історіографії полягає в тому, що вона переживає становлення своєї соборності, яка передбачає вивчення і осмислення наукового доробку українських вчених, що працювали поза Україною і через політичні та ідеологічні чинники довгий час необ'єктивно оцінювалися радянською історичною наукою.

До таких дослідників належить Любомир Роман Винар (нар. 1932 р.) – професор Кентського державного (США) та Українського вільного (Німеччина) університетів, засновник і голова Українського історичного товариства, голова Історичної секції Української вільної академії наук у США, редактор журналу «Український історик» та інших періодичних і неперіодичних видань.

Багатогранність наукових пошуків Любомира Винара загальновідома. Як історик він працював у різних ділянках історії (історія княжої України, Литовсько-Руської держави, історії козацтва), історіографії, археографії, історії культури, книгознавства, історичної бібліографії. Одне із центральних місць в його науковому доробку посідає постать М. Грушевського. Крім того, що авторству Л. Винара належить понад 100 публікацій, присвячених різним періодам життя М. Грушевського, проблемам, пов'язаним з науковою й громадсько-політичною діяльністю цього видатного вченого, саме ним було здійснене наукове теоретичне обґрунтування нової галузі українознавчих досліджень – грушевськознавства. Історик запропонував періодизацію розвитку знань про М. Грушевського, розкрив особливості оцінок діяльності і творчості вченого у західному світі та в радянській українській історіографії.

В українській та зарубіжній науковій літературі вже з'явилися дослідження, присвячені різним аспектам наукового доробку та організаційної праці Л. Винара у вивченні творчості та діяльності М. Грушевського. Це дослідження сучасних істориків, зокрема І. Гирича [1; 2], О. Домбровського [3], Т. Марусик [4], в яких проаналізовано основні етапи становлення грушевськознавства; Л. Сакади [5], яка довела визначальну роль Українського історичного товариства (далі – УІТ) та Л. Винара зокрема, у «поверненні» Україні імені М. Грушевського; Я. Калакури [6], який розглядає грушевськознавство як один з важливих напрямів української історіографії. Аспекти, пов'язані з теоретичним осмисленням Л. Винаром засад наукового грушевськознавства як міждисциплінарної галузі науки, досліджували М. Ковальський та А. Атаманенко [7]. Р. Пиріг здійснив ґрунтовний аналіз грушевськознавчих досліджень українських вчених, а також вказав на вагому роль українських істориків діаспори у створенні первісної бази знань із грушевськознавства [8; 9]. В цьому контексті цінною є також стаття А. Атаманенко про розвиток наукового грушевськознавства в діаспорі [10]. Найбільш повно творчість Л. Винара, на нашу думку, проаналізована в публікації А. Жуковського [11], в яких визначено внесок Л. Винара в розвиток української історичної науки, грушевськознавства та розбудови української національної культури взагалі.

Враховуючи обмежений обсяг статті, підкреслимо, що в ній, при узагальненні доробку Л. Винара в галузі грушевськознавства, буде зроблено спробу намітити основні напрями, що потребують докладнішого дослідження. Виходячи з того, що в історіографії вивчені окремі аспекти грушевськознавчих праць Л. Винара, метою цієї статті є спроба охарактеризувати та узагальнити дослідження вченого в галузі грушевськознавства та визначити їх основні складові. Досягнення ме-

ти пов'язане із розв'язанням відповідних завдань, серед яких: розглянути причини, які спонукали Л. Винара розпочати грушевськознавчі дослідження; проаналізувати історіографічні праці вченого, присвячені науковій творчості й визначити роль дослідника у вивченні суспільно-політичної та науково-організаційної діяльності М. Грушевського; розкрити внесок у теоретичне обґрунтування грушевськознавства як окремої галузі науки.

В своїй автобіографічній статті «Як я став грушевськознавцем» [12, с. 10] Л. Винар виокремив ряд чинників, які, як він вважає, здійснили значний вплив на його рішення зайнятися вивченням постаті М. Грушевського, його наукової творчості, громадсько-політичного та наукового життя. Зокрема, Л. Винар зазначає, що великий вплив на нього мали професори УВУ (Українського вільного університету): О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, Д. Дорошенко, Б. Крупницький та інші, які, на його думку, в значній мірі критично оцінювали історіографічну спадщину М. Грушевського як «народника», котрий недооцінював або ігнорував розвиток державності в українському історичному процесі, а також наголошували на помилках М. Грушевського в державному будівництві України ХХ століття, як соціаліста, що не зумів зберегти українську державу в 1917 – 1918 роках. Крім того, Л. Винар прийшов до висновку, що в деяких працях його викладачів-«державників» був «проблематичний методологічний підхід до висвітлення історичних і історіографічних концепцій Грушевського» [12, с.10]. Він був твердо переконаний, що наукова критика історичних концепцій М. Грушевського може базуватися лише на аналізі його наукових праць, натомість, аналізуючи його політичну, ідеологічну та іншу публіцистику, можна робити висновки щодо засад його суспільно-громадської та політичної діяльності [12, с. 11]. Ще одним важливим фактором, який спонукав Л. Винара розпочати грушевськознавчі дослідження, була змушена фальсифікація головних історичних концепцій М. Грушевського радянськими істориками. Відтак, приблизно в 1954-55 рр., Л. Винар приходив до висновку про необхідність систематичного вивчення постаті М. Грушевського: різних аспектів його творчості, життя і багатогранної діяльності.

Перша ґрунтовна праця Л. Винара про М. Грушевського, яка з'явилася в 1947 році в «Збірнику Української літературної газети» під назвою «Історичні праці Івана Франка», заклала підвалини для подальших досліджень постаті видатного історика. Як згадує сам дослідник: «це був початок мого «власного грушевськознавства» [12, с. 8-17]. Приступаючи до опрацювання величезної за обсягом проблеми дослідження усього періоду життя та діяльності М. Грушевського, вчений поставив перед собою завдання крок за кроком, період за періодом у низці історичних праць простежити весь творчий та громадсько-політичний шлях великого історика. Його твердим переконанням було те, що «многогранна діяльність Грушевського, що охоплювала науково-академічну працю, політично-державну, педагогічну, суспільно-громадську є унікальною в анналах української історії, і тому оснування науки грушевськознавства було зовсім оправдане і потрібне...» [12, с. 15].

Згодом з'явився цілий ряд праць, присвячених різним аспектам біографії та наукової творчості М. Грушевського. Так, в «Українському історичному» за 1966 рік вийшла стаття Л. Винара «Ранні історичні праці Михайла Грушевського і київська історична школа В. Антоновича», в якій він вказує на безпосередній вплив на вченого В. Антоновича – «його духовного провідника і опікуна» [13, с. 32], що позначився на виборі М. Грушевським специфічних історичних тем, методології досліджень його ранніх історичних праць. Цей період в житті М. Грушевського Л. Винар називає «підготовчим» [13; с. 32]. У ряді наукових статей він висвітлює теоретичні погляди М. Грушевського на історію України та загальний історичний процес. Перш за все, дослідник бачить в останньому не лише історика-науковця, але й історика-суспільника, людину, яка у своїй науковій творчості, організаційній і культурній роботі творила підвалини нового державного буття. В статтях «Михайло Грушевський в українській і всесвітній історії» [14], «Михайло Грушевський: студії і матеріали» [15], «За тяглість історичної науки» [16], Л. Винар порушив питання теорії і методології історії в працях М. Грушевського. В книзі «М. Грушевський: історик і будівничий нації» дослідник розглянув різні питання історіографічної спадщини видатного вченого, виокремивши провідні ідеї його творчості. Загалом їх можна окреслити такою формулою: народ, територія, влада, державність у контексті українського і світового історичних процесів [12, с. 10]. Ряд сучасних дослідників, зокрема І. Гирич, Я. Калакура, Л. Сакада сходяться на думці, що принципове значення має трактування Л. Винаром ролі М. Грушевського в розвитку «народницького» та «державницького» напрямів української історіографії. Він не підтримував суб'єктивного підходу до вивчення спадщини видатного історика, вважаючи, що його творчість і діяльність треба вивчати критично, на основі його наукових і інших творів [12, с. 14]. Дослідник підкреслює, що в історіографічній спадщині М. Грушевського були як «народницькі», так і «державницькі» елементи. Тому він запропонував погляди вченого розглядати як проміжний етап між суто народницькою історіографією В. Антоновича і його школи та державницькою історіографією В. Липинського і його послідовників, окресливши цю школу таким терміном як «неонародництво» [17, с. 68]. Дослідник наголошував на еволюційованні поглядів М. Грушевського в бік державного висвітлення української історії, підкреслював його вплив на формування державницького світогляду його учнів. Я. Калакура визначає цінність підходів Л. Винара до цієї проблематики в тому, що вчений не протиставляє ці два напрями і не надає перевагу одному з них, а розглядає їх як логічний, взаємозумовлений і поступальний процес розвитку науки [6, с. 46].

Ще одним з важливих аспектів історіографічних досліджень Л. Винара було з'ясування ним поняття «історична школа» і принципів його застосування до істориків, що були пов'язані своєю науковою творчістю з М. Грушевським. Свої погляди щодо цього питання він висловив у дослідженні «Історична школа Михайла Грушевського та її значення» [17, с. 61-82]. У вступі автор розглядає теоретичні аспекти поняття і складових «історичної школи», щоб краще зрозуміти характер історичної школи М. Грушевського та її значення в розвитку української і світової наукової історіографії. Дослідник підкреслює еволюційний характер зародження і розвитку шкіл української наукової історіографії. В цьому контексті він говорить про спорідненість та, навіть, генетичну пов'язаність школи істориків М. Грушевського з державницькою школою.

Окремо слід згадати праці Л. Винара, присвячені біографії М. Грушевського, оскільки вони є найбільш ґрунтовними, основаними на значній джерельній базі дослідженнями життєвого шляху великого вченого. Однією з перших була стаття «Життя і наукова діяльність М. Грушевського» [18], видана в «Українському історичному» в 1966 році. Автор поділяє біографію вченого на ряд періодів, які збігаються з перебуванням М. Грушевського в різних місцях в Україні та з окремими етапами його наукової творчості. Результати власних досліджень життя вченого дослідник опублікував також у статтях: «Галицька доба Михайла Грушевського» [19], «Матеріали до біографії Михайла Грушевського» [20], «Михайло Грушевський (1866 – 1934 – 1974)» [21], «У шістдесятиліття смерті Михайла Грушевського, 1934 – 1994» [22] та працях: «Молодість М. Грушевського: 1866-1894» (Мюнхен-Нью-Йорк, 1967), «Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866-1934). З нагоди 125-річчя від дня народження» (Нью-Йорк, 1985), «М. Грушевський в українській і світовій історії» (Нью-Йорк, 1993) та ін. Досліджуючи різні періоди життя М. Грушевського, Л. Винар не залишив поза увагою найменших деталей, які б в повній мірі допомогли зрозуміти багатогранність постаті визначного українського історика.

Багато уваги дослідник приділяв вивченню низки ключових проблем науково-організаційної й громадсько-політичної діяльності М. Грушевського, зокрема таких, як роль Великого Українця у спробах заснування українського університету. Це дослідження про одну з громадських ініціатив М. Грушевського, коли він очолює акцію галицьких національних кіл по відкриттю у Львові українського університету [23]. Проблемі, яка постала в громадсько-політичному житті М. Грушевського – конфлікт в НТШ 1913 р., що привів до його відмови очолювати Товариство, Л. Винар присвятив кілька публікацій, серед них статті «М. Грушевський і Загальні збори НТШ в 1913 р.» [24], «Михайло Грушевський як голова Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка» [25], «Наукове Товариство ім. Т. Шевченка і Михайло Грушевський» [26] та монографічне дослідження «Михайло Грушевський і НТШ. 1892-1934», яке вийшло восьмим томом «Грушевськіяни». Це значно доповнене на основі нових джерел перевидання його ж книги «Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Шевченка: 1892 – 1930» [27], що вийшла в Мюнхені у 1970 році. В цих працях автор намагається з'ясувати причини і обставини виникнення конфлікту в НТШ, розглянути та проаналізувати всі його сторони з метою об'єктивного висновку. Заслуговує на увагу те, що Л. Винар першим розглянув важливий період життя вченого – львівський, відзначаючи його заслуги в діяльності НТШ.

Окрему увагу Л. Винар присвятив аналізу публіцистичної спадщини М. Грушевського, результати якого опублікував у статті «М. Грушевський і «Життя Поділля» [28]. Діяльність М. Грушевського в Кам'янці-Подільському, зокрема його редакторська праця в часопису «Життя Поділля» є цікавим і малодослідженим періодом життя видатного вченого. За твердим переконанням Л. Винара, цей період мав значний вплив на його пізнішу політичну діяльність на еміграції. Крім того, статті М. Грушевського з «Життя Поділля» майже невідомі і недоступні сучасним дослідникам. Як вказує дослідник, статті М. Грушевського, які друкувалися у цьому часописі, не згадані в жодному бібліографічному довіднику його праць. Власне тому, в «Українському Історичному» дослідник опублікував чотири статті з газети «Життя і Поділля» за 1919 рік. Л. Винар також вказує, що дані публікації М. Грушевського є особливо цінними, оскільки віддзеркалюють його тодішні політичні погляди та є першоджерельним матеріалом для вивчення його тогочасних політичних концепцій. Загалом, за висновком Л. Винара, уся діяльність М. Грушевського цього періоду є майже недослідженою, а тому вимагає джерельного аналізу та об'єктивної інтерпретації [28, с. 95].

Варто зауважити, що праця Л. Винара в галузі грушевськознавства здійснювалася не лише в дослідницькому, але й в науково-видавничому та науково-організаційному напрямках і пов'язана перш за все із заснуванням ним журналу «Український історик» та Українського історичного товариства. Переломним роком в народженні нової наукової дисципліни вважається 1966, у зв'язку з відзначенням УІТ 100-ліття з дня народження М. Грушевського, та проголошення його «роком Грушевського». Тоді ж виходить окреме число «Українського Історика», повністю присвячене М. Грушевському. З того часу цей науковий журнал став матеріально-методичною базою для розвитку грушевськознавчих студій на Заході. З 1972 року на його сторінках було започатковано постійну тематичну рубрику «Грушевськіана». Згодом найбільш цінні з її матеріалів видавалися окремими книжками в серії «Грушевськіана» за редакцією Л. Винара (на сьогодні видано 8 випусків) та серед інших видань УІТ, зокрема у видавничій серії «Історичні студії». При архіві УІТ було організовано окрему секцію, яка містить праці М. Грушевського, а також опубліковані і неопубліковані матеріали про нього.

Кожну з ювілейних дат М.С. Грушевського УІТ під керівництвом Л. Винара щоразу відзначало оригінальними науковими ініціативами. До столітнього ювілею історика, 50-річчя від дня його смерті, 125-річчя, 130-річчя й 135-річчя від дня народження було видано спеціально присвячені томи журналу «Український історик» – за 1966 рік (ч. 1-2), 1984 (ч. 1-4), 1991 (ч. 1-2), 2004/2005 (ч. 3-4/1), а також спеціальні випуски журналу, видані у формі окремих наукових збірників, в яких всі публікації були пов'язані з М. Грушевським – «Михайло Грушевський: діяльність і творча спадщина» (об'єднаний том за 1991/1992, ч. 3-4/1-4), «Михайло Грушевський: студії і матеріали» (1996, ч. 1-4), «Михайло Грушевський: життя, діяльність, творчість» (2002, ч. 1-4) та «Михайло Грушевський 1866-1934. Життя, діяльність, творчість. З нагоди 140-річчя від дня народження» (2006-2007, ч. 4/1-2). Всі ці збірники вміщують наукові дослідження авторів з діаспори та з України, а також передрук останніх статей М.С. Грушевського, що вийшли за життя й одразу по смерті вченого, його недруковану й маловідому літературну спадщину, архівні документи, спогади, публіцистику й промови, матеріали наукової хроніки про ювілейні відзначення.

Крім того, УІТ за ініціативою і при безпосередній участі Л. Винара виступало організатором ряду конференцій як в діаспорі, так і в Україні, присвячених ювілейним рокам життя М. Грушевського. Серед них – конференції в Детройті (7 травня 1966 р.), Мюнхені (грудень 1984 р.), у Львові (27-29 серпня 1991 р.), в Торонто (9 листопада 1991 р.), в Києві (24-25 вересня 1996 р.), в Острозі (28 вересня 1996 р.), у Львові (28 вересня 2001 та 4-6 жовтня 2006 рр.), в Нью-Йорку (17 березня 2002 та 3 грудня 2006 рр.).

Перед Л. Винарем і як редактором журналу, і як науковцем лежала величезна відповідальність: зуміти розв'язати потребу в організації УІТ і згуртувати навколо нього науковців, які б вивчали М. Грушевського та його добу, а також здійснювати видання архівних та джерельних матеріалів. В цьому напрямку Л. Винарем було здійснено опублікування численного ряду джерельних матеріалів, зокрема видання з коментарями автобіографій М. Грушевського 1906, 1926 рр. Крім того, він систематично опрацьовував і видавав епістолярну спадщину вченого. Л. Винар став засновником серійного видання УІТ «Епістолярні джерела грушевськознавства» [29; 30; 31], в якому друкується листування М. Грушевського з його сучасниками і співробітниками. Це унікальні першоджерельні матеріали до історії української культури й інтелектуальної історії України кінця ХІХ – початку ХХ століття.

З діяльністю УІТ та Л. Винара зокрема, був пов'язаний важливий проект – здійснення англо-мовного перекладу «Історії України-Руси» М. Грушевського, ідея якого зародилася в 60-их роках, проте можливість її реалізації з'явилася лише у 90-х. В передмові до першого тому Франк Сисин, головний редактор цього видання, високо оцінює роль Л. Винара у реалізації ідеї англо-мовного перекладу монументальної праці М. Грушевського [32, с. 266].

Важливим кроком, який сприяв згуртуванню наукових сил в грушевськознавчих дослідженнях, було заснування з ініціативи Л. Винара в 1991 році Міжнародного товариства ім. М. Грушевського, яке, як міжнародна наукова організація, що була б інтегральною частиною УІТ, мало ціль налагодити співпрацю між українськими і неукраїнськими грушевськознавцями й видавати неперіодичний науковий збірник «Михайло Грушевський і його доба». На жаль, робота Товариства не була довготривалою, однак, при співпраці Товариства з НТШ в Україні було організовано та проведено першу міжнародну наукову конференцію в Україні, присвячену 125-ій річниці з дня народження М. Грушевського [32].

Найбільшим внеском Л. Винара в дослідження постаті М. Грушевського є теоретичне обґрунтування грушевськознавства як окремої наукової дисципліни, що було вперше сформульовано дослідником у 1984 році в статті «Думки з приводу п'ятдесятих роковин смерті Михайла Грушевського: Вступ до грушевськознавства» [34]. Л. Винар визначив нову дисципліну як «окрему наукову ділянку українознавства, яка займається систематичним вивченням життя, діяльності і творчості Михайла Грушевського» [34]. З того часу грушевськознавство розвивалось і еволюціонувало, перетворившись в окрему міждисциплінарну науку, яка займається систематичним вивченням життя, діяльності і творчості Михайла Грушевського, а також вивчає дослідження, присвячені вченому і його добі.

Найповніше обґрунтування теорії і методології грушевськознавства здійснено Л. Винарем у праці «Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток», що вийшла друком у 1998 [35]. В рецензії на цю книгу професор слов'янських мов і літератури Техаського Технічного Університету В. Жила назвав її «найкращою працею про видатного історика Михайла Грушевського» [35; с. 159]. Також він зазначив, що ця «книга спонукає до роздумів над методологією, змістом історичного матеріалу та його структурою... і має великі можливості привести грушевськознавство до ще кращого розвитку в майбутньому» [35, с. 160].

Розвиток наукового грушевськознавства можна поділити на два основні етапи, які висвітлюють генезу і становлення цієї дисципліни. Перший період охоплює 1963-1990 рр. В цей час започатковане систематичне дослідження діяльності і творчості Грушевського. Новий період у розвитку грушевськознавства розпочинається у 1991 р. і пов'язаний зі здобуттям Україною незалежності. Це був успішний початок співпраці грушевськознавців в Україні і діаспорі, який триває до сьогодні.

Як і кожна академічна дисципліна, грушевськознавство має свою структуру і свою специфічну побудову. Вона охоплює три основні частини:

- джерела і бібліографічні дослідження;
- дослідити життя і діяльності М. Грушевського;
- дослідження його творчості (наукові, публіцистичні, літературні, белетристичні праці) [36, с. 10].

Ці три ділянки творять основу грушевськознавства, віддзеркалюючи окремі етапи життя, діяльності і творчості М. Грушевського.

Крім того, Любомир Винар запропонував графічну модель дисциплінарної структури грушевськознавства, яка включила основні ділянки творчості видатного історика. Ця модель охоплює методологію, теорію, джерельну і бібліографічну основу дисципліни, спеціальні історичні дисципліни, суспільні та гуманітарні науки з їхніми напрямками. Вони у значній мірі віддзеркалюють діапазон творчої спадщини М. Грушевського, яка охоплювала тематично понад 40 галузей знання.

Особливу увагу в теорії грушевськознавства Л. Винар приділяє методам дослідження творчості М. Грушевського. Зокрема, він наголошує, що вивчення будь-якої ділянки творчої спадщини історика повинно базуватися на науковому методі дослідження і ні в якому разі не публіцистичному. На думку історика, головними показниками, які визначають якість грушевськознавчих досліджень, є науковість, об'єктивність, ерудованість та фаховий рівень дослідника, добре знання джерел і методології та відсутність політичної чи будь-якої тенденційності.

Л. Винар також сформулював завдання грушевськознавства і грушевськознавців, які, на його думку, треба розглядати в науково-організаційному і науково-видавничому аспектах «з наголосом на вирощення молодшої генерації дослідників, що не є обтяжена минулою партійною «історичною наукою», ані публіцистично-ідеологічними настановами» [36; с. 274]. Серед них:

- Сприяти виданню монографій, присвячених дослідженню життя, діяльності і творчості М. Грушевського в українській та інших мовах.
- Сприяти виданню довідкової літератури, зокрема бібліографічних довідників з різних ділянок грушевськознавства і підготувати «Енциклопедію грушевськознавства» у співпраці з іншими установами.
- З'ясувати долю загублених наукових праць і записників М. Грушевського з 1920-х років.
- Видавати епістолярну творчість М. Грушевського, а також листи до нього та ін.

Л. Винар висловив свою впевненість в тому, що творче об'єднання зусиль українських істориків та грушевськознавців в Україні і діаспорі «причиниться до реалізації цих важливих проектів і запевнить плідний розвиток науки грушевськознавства» [36, с. 275].

У цілому можна ствердити, що праця Л. Винара, присвячена дослідженню життя і діяльності М. Грушевського, становить значну частину його багатогранної творчості. Ним були написані наукові дослідження про окремі періоди громадсько-політичної й наукової діяльності М. Грушевського, історіографічні нариси про творчість історика, проаналізовано і опубліковано величезну кількість архівних матеріалів, видано історичну бібліографію видатного українського вченого. Л. Винар сформулював і теоретично обґрунтував саме поняття грушевськознавства, як нової галузі науки, що базується на своїй дисциплінарній структурі, методології наукового дослідження і джерельній базі, яка постійно збагачується. Частково завдяки Л. Винару кількість сучасних грушевськознавців на Україні постійно збільшується, і, як результат, грушевськознавство стверджується і розвивається.

Джерела та література

1. Гирич І. Професор Любомир Винар і сучасне грушевськознавство // Винар Любомир. Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток. – Київ, 1998. (Серія: «Грушевськіяна»).
2. Гирич І. Засновник грушевськознавства // Винар Л. Грушевський: історик і будівничий нації. Статті і матеріали. – Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995.
3. Домбровський О. Грушевськіяна в «Українському Історіку» // Український історик. – 1973. – Ч. 3-4.
4. Марусик Т. Любомир Винар і грушевськознавство // Подвижник української історичної науки. – Чернівці, 1999.
5. Сакада Л. Діяльність істориків українського зарубіжжя в обороні імені М.С. Грушевського // Український історичний журнал. – 1996. – №6.
6. Калакура Я. Теоретично-методологічні засади української історіографії (За працями проф. Любомира Винара) // На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – Київ; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000.
7. Ковальський М., Атаманенко А. Теоретичне обґрунтування грушевськознавства // Проблеми історії України. Факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. – К., 2001.
8. Пиріг Р. Грушевськознавство: стан і перспективи розвитку // Український історичний журнал. – 1996. – № 5.
9. Пиріг Р. Проблема підготовки наукової біографії М. Грушевського // Український історичний журнал. – 2007. – № 1.
10. Атаманенко А. Розвиток грушевськознавства в діаспорі // Український історик. – 2006/2007. – Ч. 4/1-2.

11. Жуковський А. Любомир Винар: Життя, діяльність і творчість (З нагоди 50-ліття наукової діяльності) // На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – Київ; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000.
12. Винар Л. Як я став грушевськознавцем (Замість передмови) // Винар Л. Михайло Грушевський: історик і будівничий нації. Статті і матеріали. – Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995.
13. Винар Л. Ранні історичні праці Михайла Грушевського і київська історична школа В. Антоновича // Український історик. – 1966. – Ч. 3-4.
14. Винар Л. Михайло Грушевський в українській і всесвітній історії // Український Історик. – 1991/1992. – Ч. 3-4 /1-4.
15. Винар Л. Михайло Грушевський: студії і матеріали // Український історик. – 1996. – Ч. 1-4. – С. 11-16.
16. Винар Л. За тяглість історичної науки // Свобода. – 1959. – Ч. 47.
17. Винар Л. Михайло Грушевський: історик і будівничий нації. Статті і матеріали. – Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995.
18. Винар Л. Життя і наукова діяльність М. Грушевського // Український історик. – 1966. – Ч. 1-2.
19. Винар Л. Галицька доба Михайла Грушевського // Український історик. – 1967. – Ч. 1-2.
20. Винар Л. Матеріали до біографії Михайла Грушевського // Український історик. – 1982. – Ч. 1-2.
21. Винар Л. Михайло Грушевський (1866 – 1934 – 1974) // Український історик. – 1974. – Ч. 4.
22. Винар Л. У шістдесятиліття смерті Михайла Грушевського, 1934 – 1994 // Український історик. – 1994. – Ч. 1-4.
23. Винар Л. Михайло Грушевський в боротьбі за український університет. – Мюнхен; Нью-Йорк: Українське Історичне Товариство, 1968.
24. Винар Л. М. Грушевський і Загальні збори НТШ в 1913 р. // Український історик. – 1984. – Ч. 1-2.
25. Винар Л. Михайло Грушевський як голова Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка // Український історик. – 1969. – Ч. 1-3.
26. Винар Л. Наукове Товариство ім. Т. Шевченка і Михайло Грушевський // Український історик. – 1968. – Ч. 1-4.
27. Винар Л. Грушевський і Наукове Товариство ім. Шевченка. 1892 – 1934. – Нью-Йорк; Дрогобич, 2006.
28. Винар Л. М. Грушевський і «Життя Поділля» // Український історик. – 2006/2007. – Ч. 4/1-2. – С. 95-101.
29. Листування Михайла Грушевського / Упоряд. Г. Бурлака; Ред. Л. Винар. – Київ; Нью-Йорк, 1997. – 398 с. – (Серія: Епістолярні джерела грушевськознавства; Т. 1).
30. Листування Михайла Грушевського / Ред. Л. Винар; Упоряд.: Р. Майборода, В. Наулко, Г. Бурлака, І. Гирич. – Київ; Нью-Йорк; Париж; Торонто, 2001. (Серія: Епістолярні джерела грушевськознавства; Т. 2).
31. Листування Михайла Грушевського / Ред. Л. Винар; Упоряд.: Г. Бурлака, Н. Лисенко. – Київ; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 2006. (Серія: Епістолярні джерела грушевськознавства; Т. 3).
32. Винар Л. До історії англomовного видання «Історії України-Руси» Михайла Грушевського // Український історик. – 2002. – Ч. 1-4.
33. Винар Л. Міжнародне товариство ім. Михайла Грушевського // Український історик. – 2006/2007. – Ч. 4/1-2.
34. Винар Л. Думки з приводу п'ятдесятих роковин смерті Михайла Грушевського: Вступ до грушевськознавства // Український історик. – 1984. – Ч.1-4.
35. Любомир Винар Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток. Серія: "Грушевськіана", том 5, Київ: УІТ, Міжнародне Товариство ім. М. Грушевського, вид-во Олени Теліги, 1998, 215 стор. Рец.: Жила В. – Український історик. – 2000. – Ч. 4.
36. Винар Л. Думки про грушевськознавство (генеза, структура, завдання) // М. Грушевський і українська історична наука. Збірник матеріалів конференцій. – Львів, 1999.

Summary

This article is attempted to describe and generalize research of the well-known Ukrainian Scholar Lubomyr Wynar in Hrushevskiy study and to define its basic components.

I. М. Слудка

НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЙНА ПОЛІТИКА У СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ НА ТЕРИТОРІЇ РЕЙХСКОМІСАРІАТУ "УКРАЇНА" У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Друга світова і радянсько-німецька війна посідають важливе місце у сучасній історичній науці. Дослідження та вивчення цих подій завжди привертала увагу науковців, літераторів, публіцистів і займали провідне місце в історіографії. Незважаючи на вагомий доробок, в історії радянсько-німецької війни лишається достатньо проблем, що взагалі не досліджено, або досліджено поверхово, однобічно та фрагментарно. Велика кількість фактичного матеріалу до цього часу лишається перекрученою та фальсифікованою. Серед них проблема німецької окупаційної політики у соціоку-